

“TEMUR TUZUKLARI”NING TARIXIY-HUQUQIY AHAMIYATI VA
MANBASHUNOSLIKDAGI O‘RNI

Asqarov Akbar Asadovich

Xoja Buxoriy o‘rta maxsus islom ta’lim muassasasi o‘qituvchisi,

Oriental universiteti magistranti

Tel.: +998 91 963-45-00

e-mail: asqarov.a@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada Amir Temurning siyosiy-huquqiy merosi sifatida “Temur tuzuklari” asarining tarixiy va ilmiy ahamiyati tahlil qilingan. Asarning davlat boshqaruvi, harbiy intizom, axloqiy me’yorlar va huquqiy normalarni tartibga solishdagi o‘rni ko‘rsatilgan. Shuningdek, qo‘lyozma nusxalarining turli nomlar bilan tarqalishi, ularning matnshunoslik jihatdan tahlil qilinishi va zamonaviy temurshunoslikdagi dolzarb vazifalar yoritilgan. Maqolada Sohibqironning adolat, sadoqat va insonparvarlikka asoslangan huquqiy qarashlari hamda ularning zamonaviy davlatchilikdagi ahamiyatiga alohida e’tibor qaratilgan.*

Kalit so‘zlar. *Amir Temur, Temur tuzuklari, davlat boshqaruvi, huquqiy meros, manbashunoslik, tarixiy qo‘lyozmalar, siyosiy-huquqiy tafakkur, Temuriylar davlati.*

Amir Temur (1336–1405) – XIV asr oxiri va XV asr boshlarida Sharq va G‘arb tarixida ulkan iz qoldirgan davlat arbobi va sarkarda sifatida tanilgan. Uning siyosiy-huquqiy qarashlari, davlat boshqaruvi va harbiy strategiyasi “Temur tuzuklari” asarida o‘zining mukammal ifodasini topgan. Bu asar nafaqat Temuriylar davlati uchun, balki keyingi asrlarda ham siyosiy-huquqiy madaniyatning muhim manbai sifatida xizmat qilgan.

Asarning tarixiy-huquqiy ahamiyati

Bugungi kunda “Temur tuzuklari”ning qo‘lyozma va toshbosma nusxalari jahon kutubxonalarida keng tarqalgan. Jumladan, ushbu asar Britaniya kutubxonasi (London), Fransiya Milliy kutubxonasi (Parij), AQSh Kongress kutubxonasi, Rossiya Fanlar akademiyasi kutubxonasi, Finlandiya, Daniya, Eron, Hindiston, Turkiya, Misr va Yaman davlatlarining yetakchi ilmiy muassasa va arxivlarida saqlanmoqda. Bu holat “Temur tuzuklari”ning nafaqat mahalliy, balki jahon ilmiy hamjamiyatida ham katta e’tiborga sazovor asar ekanligini ko‘rsatadi. Asar manbaviy jihatdan mukammal o‘rganilishi, mavjud barcha qo‘lyozma nusxalarining izchil muqoyasa qilinib, tanqidiy matnining yaratilishi hozirgi temurshunoslik oldida turgan dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Bugungi temurshunoslik oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — “Temur tuzuklari”ning tanqidiy matnini yaratish, ya’ni barcha mavjud qo‘lyozmalarni izchil solishtirib, kotiblar kiritgan tahrir va qo‘shimchalardan tozalash, asl nusxani qayta tiklashdir. Bu boradagi izlanishlar zamonaviy filologiya, tarix va huquqshunoslik fanlari bilan uzviy bog‘liq holda olib borilishi zarur.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

- **Davlat boshqaruvi kodeksi sifatida:** “Temur tuzuklari” davlat tuzilmasi, harbiy intizom, ma’muriy boshqaruv va jamoat axloqini tartibga soluvchi qonun-qoidalar to‘plamidir.

- **Siyosiy-falsafiy meros:** Asarda Temurning adolat, sadoqat, vafodorlik va insonparvarlikka asoslangan qarashlari yorqin aks etgan.

- **Konstitutsiyaviy xususiyat:** Asarni bir qator tadqiqotchilar konstitutsiyaviy kodeks sifatida baholab, uni davlatchilik an’alarining ilk namunasi sifatida ko‘rsatgan.

Qo‘lyozma va tarjimalar

Asar turli nomlar bilan mashhur: “Tuzuki Temuriy”, “Malfuzoti Temuriy”, “Qissai Temur”, “Zafar yo‘li” va boshqalar. Ilk nusxa turkiy (chig‘atoy) tilida yozilgan bo‘lib, keyinchalik fors, arab, rus, ingliz va frantsuz tillariga tarjima qilingan. Bugungi kunda asarning qo‘lyozma va toshbosma nusxalari London, Parij, Moskva, Vashington, Hindiston, Turkiya va boshqa mamlakatlar kutubxonalarida saqlanmoqda.

Matnshunoslik va zamonaviy tadqiqotlar

Zamonaviy temurshunoslik oldidagi asosiy vazifa – asarning tanqidiy matnini yaratish, ya’ni barcha nusxalarni solishtirib, kotiblar kiritgan tahrir va bezaklardan tozalash. Mustaqillik yillarida asar bir necha bor qayta nashr etildi, tarjimalar va sharhlar bilan boyitildi. Akademik B. Axmedov, A. O‘rinboev, P. Qodirov va boshqa olimlar asarni ilmiy tahlil qilishda muhim hissa qo‘shgan.

Sohibqironning huquqiy qarashlari

Temur davlat ishlarining “to‘qqiz ulushini maslahat bilan, bir ulushini qilich bilan hal qilaman” degan tamoyilni ilgari surgan. Uning “Mamlakat kufr bilan turishi mumkin, ammo zulm bilan emas” degan so‘zi asarning asosiy g‘oyalaridan biri hisoblanadi. Sohibqiron xalq bilan ochiq yuz, rahm-shafqat va adolat asosida muomala qilishni davlat boshqaruvining asosiy mezonini sifatida belgilagan.

Xulosa

“Temur tuzuklari” – davlat boshqaruvi, harbiy intizom va axloqiy me’yorlarni tartibga soluvchi tarixiy-huquqiy manba sifatida o‘zbek davlatchilik an’alarining muhim poydevorini tashkil etadi. Asarning tanqidiy matnini yaratish, uning barcha nusxalarini ilmiy muomalaga kiritish – zamonaviy temurshunoslikning dolzarb vazifasi hisoblanadi.

Ilmiy ahamiyati shundaki,

- Davlat va huquq tarixi uchun qimmatli manba.
- O‘zbek siyosiy-huquqiy tafakkurining shakllanishida asosiy bosqich.
- Zamonaviy konstitutsiyaviy tizimda ham ijodiy aks etgan meros hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nizomiddin Shomiy. *Zafarnoma*. – Samarqand, 1404.
2. G‘iyosiddin Ali. *Hindiston g‘azovati kundaligi*. – XIV asr oxiri.
3. Sharafiddin Ali Yazdiy. *Zafarnoma*. – XV asr boshlari.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

4. Ostroumov N. *Tuzuki Temuriy*. – Toshkent, 1894.
5. Mo‘minov I. *Temur tuzuklari fotonusxasi*. – Toshkent, 1968.
6. Sog‘uniy A. *Temur tuzuklari tarjimasi*. – “Guliston” jurnali, 1967.
7. Ahmedov B. *Temur tuzuklari nashrlari va sharhlari*. – Toshkent, 1991, 1996.
8. Qodirov P. *Temur tuzuklari haqida maqolalar*. – Toshkent, 1990-yillar.
9. Logofet D. *Temur tuzuklari va konstitutsiyaviy an‘analar*. – Peterburg, XIX asr oxiri.
10. Shihob M. *Temur haqida esdaliklar*. – Qohira, XV asr.
11. Muhammad ALI. *Buyuk obidaga ehtirom*. – O‘zbekistan xalq yozuvchisi 2004-yil, noyabr. Toshkent. <https://temurtuzuklari.uz/uz/pages/honour>

